

PILOT OM YTRINGSFRIHET I UNGDOMSSKOLENE I LILLEHAMMER

Innhold:

Del 1: Trygt samtalefellesskap i klasserommet (120 min)

1.0	Introduksjon via hjemmeleke i forkant: 20 min.	Side 1
1.1	Oppvarmingsøvelsen "STOPP-GÅ": 15 min.	Side 1
1.2	Filosofisk speeddate: 20 min.	Side 2
1.3	Bli enige om prinsipper for samtalefellesskapet: 10 min.	Side 3
1.4	Tre steg mot å ha en dialog: 60 min.	Side 4
	Øvelse alternativ 1: Fire hjørner.	Side 5
	Øvelse alternativ 2: Legoøvelsen.	Side 6

Del 2: Kunst og kultur som uttrykksform (75 min)

2.1	Introduksjon: 15 min.	Side 7
2.2.	Gruppesamtale: 15 min.	Side 8
2.3	Tre estetiske uttrykksformer: 45 min.	Side 8
	2.3.1 Visuell kunst.	Side 8
	2.3.2 Skulptur/bevegelsessekvens.	Side 9
	2.3.4 Dikt.	Side 9

Del 3: Handlekraft! Hvordan vil din skole styrke elevenes ytringsfrihet?

3.1	Hvordan vil elevene selv uttrykke ytringsfrihet som klasse?	Side 10
3.2	Øvelse for idemyldring: Speed grafitti.	Side 10

DEL 1

Trygt samtalefellesskap i klasserommet (120 min).

- som en grunnstein for å tørre å uttrykke seg også på andre arenaer.

1.0 Introduksjon om temaet og prosjektet til elevene:

Gi elevene i hjemmeleke å se filmen fra Ungdommens Ytringsfrihetsråd samt gjennomføre en kort spørreundersøkelse.

Lenke til introduksjonsfilm fra [Ungdommens Ytringsfrihetsråd](#) (filmen ligger i menyen til venstre på siden under INTRODUKSJONSFILM)

Lenke til spørreundersøkelse: <https://no.surveymonkey.com/r/V2CTRP>

Til læreren: [Rapporten «Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?»](#)

1.1 Oppvarmingsøvelse: STOPP – GÅ

Formål: Oppvarming, fokus, gruppedynamikk, bli bedre kjent.
Rom: Stort rom helst uten møbler. Gjerne gymsal/aula.
Utstyr: Ingenting.
Tid: 15 min.

Beskrivelse:

- Alle elevene sprer seg utover i hele rommet.
- Gi beskjed om at alle skal gå målbevisst rundt i rommet med litt fart. Viktig å bruke hele arealet. Walk like you mean it!
- Når du sier STOPP skal de stoppe, når du sier GÅ skal de gå. Gjenta dette et par ganger.
- Si at når de møter medelever skal de få øyekontakt og smile.
- Stopp betyr GÅ og gå betyr STOPP. Gjenta en runde.
- Mens de går, rop ut: Så fort som mulig lag en gruppe på 3! (det skal gå så fort at de ikke rekker å tenke hvem de grupperer seg med og må ta den som er nærmest).
 - o Finn ut hva de andre på gruppa spiste til frokost i dag.
 - o Finn ut hva som er deres favoritt tv-program eller serie.
- Nå betyr igjen Stopp, STOPP og gå GÅ.
- Minn på at de skal ha øyekontakt og bruke hele rommet.
- Rop ut: Så fort som mulig skal inn i grupper på 5:
 - o Spør de andre på gruppa hva de vil gjøre etter videregående.
- Noen runder til med stopp-gå (føl på utålmodighet og engasjement)
- Rop ut: Så fort som mulig grupper på 2!
 - o Si en ting til den andre som du tror ingen vet om deg (og som du er komfortabel med å dele med alle).
 - o Husk denne personen til etterpå. (Denne personen kan de starte å snakke med i filosofisk speed date).
- Lag en sirkel:
 - o Spør hvem som husker noe om xxxxxx fra samtalene for å starte?

- o Ta runden rundt og få noen til å si minst EN ting om hver enkelt.

Spørsmålene som stilles i gruppene kan gjøres mer målrettet mot temaet hvis man ønsker, men viktig å starte med lette spørsmål så alle kommer med raske svar og at det finnes noe å si om alle på slutten. Må øves på før den kjøres på elevene. Kan kuttes eller utvides, ettersom hvor mye tid man har. Spørsmålene i sirkelen til slutt kan også kuttes ut, men den er veldig fin å ha med i en klasse på starten av året for å bli kjent.

Gå rett over på:

1.2 Filosofisk speed date

- Formål:** Få kjenne på hva dialog kan gjøre med en. Få øvelse i å ytre tanker og meninger, samt i å tørre å ytre seg. Få øvelse i å lytte på en måte som kan gi nye perspektiver.
- Rom:** Kan foregå i et klasserom der pultene er ryddet inntil veggen, eller i en gymsal (eller ute) der elevene sitter på gulvet (eller på bakken).
- Utstyr:** Evt. stoler
- Tid:** 15 min.

Beskrivelse:

Elevene setter seg på to linjer vendt mot hverandre, slik at alle blir sittende rett overfor (og ansikt-til-ansikt med) en annen, med litt avstand til parene på hver side.

Læreren gir beskjed om at hen vil stille dem et spørsmål, som de skal besvare/snakke om til partneren sin. Den ene skal begynne med å snakke/fortelle i ett minutt, mens den andre bare skal lytte, uten å si noe eller avbryte. På signal fra læreren skal de to elevene bytte roller.

Når begge har snakket i ett minutt skal den ene rekken flytte seg én plass mot høyre, mens den andre blir sittende. Øvelsen gjennomføres 3 ganger.

Spørsmål: Hva betyr ytringsfrihet for deg? (Du kan velge om du vil snakke om begrepet eller hva det betyr for deg personlig.) Gi elevene et minutt til å tenke seg om før du setter i gang samtalene.

Metasamtale i plenum etterpå: Hva skjedde i dere og med dere i løpet av denne øvelsen? (IKKE snakk om innholdet i samtalen/ hva som ble sagt. Begynn kun med dette åpne spørsmålet, men følg opp hvis nødvendig: Hvordan opplevde du det å snakke? Hvordan opplevde du det å lytte uten å få lov til å si noe? Forandret du det du selv sa etter hvert som du hadde hørt de andre sine tanker?)

1.3 Bli enige om prinsipper for samtalefellesskapet

Formål: Skape en trygg ramme for samtalen gjennom å utvikle normer sammen.
Rom: I klasserommet/ en gymsal/ utendørs på et stille sted, der alle sitter i en sirkel.
Utstyr: Tavle eller flipover som læreren kan skrive på
Tid: 10 min.

Beskrivelse:

Spør elevene: I dialog ønsker man at alle skal føle seg likeverdige, at det skal kjennes trygt å dele sine meninger og erfaringer, og at alle skal få lyst til å delta/dele. Hva skal til/ hvilke kjøreregler kan hjelpe oss å oppnå dette? Hva skal til for at DU skal føle det trygt å “by på deg selv”?

Elevene skal sammen foreslå regler for oppførsel og kommunikasjon.

Eksempler kan være:

- Ikke avbryt andre mens de snakker
- Hvis man er uenig, ikke debattér/argumenter imot, men still spørsmål
- Rekk opp hånden/vent på tur
- Lytt for å prøve å forstå - vær nysgjerrig
- Det er ok å være uenige, men det er ikke lov å «angripe» personen/gi personlig kritikk
- Vær saklig - hold deg til temaet
- Snakk fra egen erfaring - ikke fortolk eller anta andre menneskers/gruppers følelser, motivasjoner, opplevelser
- Det er ok å si pass - ok å observere og ikke delta, hvis det oppleves som ukomfortabelt

Spør deltakerne om alle kan alle stå inne for de kjøreregler som har blitt foreslått?

Gjør oppmerksom på at de kan komme med forslag/legge til flere undervegs.

La kjørereglene bli hengende synlig på veggen.

PAUSE: 15 min

1.4 Tre steg mot å ha en dialog

- Formål:** Bygg opp trygghet til å ytre seg i klasserommet.
Rom: I klasserommet/ en gymsal/ utendørs på et stille sted, der alle sitter i en sirkel.
Utstyr: Tavle eller flipover som læreren kan skrive på. Gule lapper.
Tid: 60 min.

Beskrivelse:

1. **Få elevene med på å skape spørsmålene de skal ha dialog om (15 min):** Hvilke spørsmål engasjerer dere mest rundt temaet ytringsfrihet? Her kan elevene få forslag til dialogspørsmål de må velge blant og bli enige om, for eksempel:
 - A: Hvor går grensa mellom hva som er greit å si og ikke?
 - B: I hvilken grad kan ungdom ytre seg og påvirke dagens samfunn? (på skolen/ i samfunnet)
 - C: Annet eksempel fra lærer...?
 - D: Ønske fra elevene...?

Hver elev skriver på en gul lapp hvilket spørsmål de ønsker å ha dialog om. Læreren teller opp og avgjør.

2. **Idémydring om ulike standpunkter i spørsmålet/dilemmaet de har valgt å utforske (15 min)**

Spør elevene: Hvilke standpunkter kan finnes i dette spørsmålet? La elevene rekke opp hånda og komme med forslag, som de ikke trenger å "stå for" selv.

F.eks. hvis spørsmål A er valgt: "Ytringsfrihet betyr at det ikke finnes noen grense, alle har rett til å si akkurat det de mener."

(Selv om vi vil at elevene skal kunne utfordres til å si sine meninger, så vet vi at det ikke fungerer hvis de utfordres til det for tidlig (Oulton, 2015). Vi må forstå at elevene ikke bare driver med argumentasjon, men med **selvpresentasjon**. For å ufarliggjøre/ gjøre det lettere å delta, kan man begynne med å utforske posisjoner/ synspunkter på «en armlengdes avstand», uten at elevene trenger å knyttes til standpunktene og argumentasjonen de framfører. Dette gjør det lettere å se flere sider av en sak uten at det blir for personlig.)

3. **Kjør dialog i plenum, der alle snakker ut i fra seg selv (30 min).** Bruk enten øvelsen "4 hjørner" eller "Lego øvelsen".

Alternativ 1: Øvelsen «Fire hjørner»

- Formål:** Bli tryggere på å ytre seg, og på å være uenig.
- Rom:** Et åpent rom/område, som et klasserom med pulter og stoler ryddet inntil veggene, en del av en gymsal eller et åpent område utendørs. Trenger vegger, trær eller annet som kan markere 4 «hjørner» av rommet/området.
- Utstyr:** 4 ark som hver har skriften ENIG, UENIG, KANSKJE eller VET IKKE, samt tape eller «skoletyggis» til å henge opp ett ark i hvert hjørne.
- Tid:** Min. 20 min.

Plasser arkene med skriften ENIG, UENIG, KANSKJE, VET IKKE på fire ulike hjørner i omgivelsene deres. Si til elevene at det vil bli lest opp en påstand. Etter å ha lyttet til påstanden så skal de bevege seg til det av hjørnene som best forklarer deres reaksjon eller mening. ENIG og UENIG betyr at man er enig eller uenig i påstanden. KANSKJE betyr at man lener mot å være enig, men er usikker. VET IKKE betyr at man ikke har tilstrekkelig med informasjon til å bestemme seg. Elevene skal prøve å bestemme selv hvilket hjørne de går til og ikke følge etter venner eller flertallet. De vil bli spurt av læreren/ fasilitatoren om hvorfor de valgte sitt hjørne. Underveis i øvelsen oppfordres også elevene til å flytte seg til et nytt hjørne dersom de opplever at noen av de andres refleksjoner eller argumenter er overbevisende. Når alle elevene har funnet et hjørne, besøk dem og spør noen av elevene i hvert hjørne om å forklare hvorfor de valgte dette hjørnet. Oppfordre også elevene til å stille hverandre spørsmål for bedre å forstå hverandre! Når du er ferdig med den første påstanden, så les den neste påstanden og repeter prosessen.

Velg den påstanden som passer til elevens refleksjonsevne. Noen er mer konkrete, mens andre krever et høyere refleksjonsnivå rundt begrepene.

Forslag til påstander (Velg kun en til to, som dere går i dybden på. Gode oppfølgingsspørsmål kan være: “Kan du forklare litt mer hva du mener med det?”/ “Hva betyr [begrep, f.eks. “grenser”] for deg?”):

- «Retten til å si akkurat hva man vil bør ikke ha noen grenser»
- «Unge har selv skylden hvis de ikke blir hørt av de som bestemmer i samfunnet»
- «Det kan få større negative konsekvenser for en ungdom å ytre seg offentlig enn å ikke gjøre det.»
- «Sosiale medier har skylden for at ungdom ikke ytrer seg nok.»

Alternativ 2: Lego øvelsen

- Formål:** Bli tryggere på å ytre seg, samt bli mer bevisst på hva man ønsker å bidra med i samtalen.
- Rom:** I klasserommet/ en gymsal/ utendørs på et stille sted, der alle sitter i en sirkel.
- Utstyr:** Legoklosser (helst Duplo/store klosser) i 4 ulike farger. Gjerne et Lego byggebrett, men et hardt underlag å bygge på er tilstrekkelig. Evt. stoler å sitte på.
- Tid:** Min. 20 min.

Læreren begynner øvelsen med å stille et spørsmål, gjerne formulert ut fra en av påstandene beskrevet i øvelsen "Fire hjørner". (F.eks. "Bør retten til å ytre seg ha noen grenser?" eller "Hvem har skylden hvis ungdom ikke blir hørt av de som bestemmer i samfunnet?") Forklar at elevene må rekke opp hånda for å få ordet, og at de må gi en begrunnelse for svarene de har lyst til å gi. Gi én elev muligheten til å si noe først, og forklar at elevene som videre får ordet må velge en Legokloss som de skal sette på det felles byggverket, og at de må velge farge ut ifra hva de ønsker å bidra med i samtalen:

Forslag til fargekoder: GRØNN=enig, RØD=uenig, BLÅ=ny tanke/nytt innspill, GUL=stille spørsmål.

DEL 2

Kunst og kultur som uttrykksform (75 min).

- Introdusere alternative uttrykksformer for elevene, la dem prøve ut og bli inspirert.

2.1 Introduksjon til øvelsene (15 min):

Lærer viser eksempler på skjerm og diskuterer rundt hvert enkelt eksempel::

Musikk:

Karpe – [Karpe Diem - Den islamske elefanten \(Offisiell karaokevideo\) - YouTube](#)

Spør elevene: Hva tenker dere at denne låten og videoen handler om?

Bakgrunnsstoff til lærere:

Selve tittelen slår fast sangens tema. Elefanten i rommet er et ordtak som brukes om åpenbare problemer som blir ignorert fordi det er ubehagelig å diskutere dem. At Magdi er den islamske elefanten referer til hvilke temaer han forsøker å ta opp, som mangelen på toleranse i det norske samfunnet.

«Den handler om hvordan en misforståelse ved bruk av ord kan føre til at vi flyr på hverandre. Jeg tror det er en generell problemstilling i samfunnet at et lite ord kan få folk til å krangle og ende opp med et resultat som ingen tjener på», uttalte Chirag til NRK da de hadde sluppet låten i 2016.

Enkelte politikere har tidligere tatt til orde for at musikkarrangementer i landet burde boikotte bandet Karpe Diem, fordi de mente at en av tekstene deres representerte "ekstremistisk politikk". Dette ble Stavanger-rapperen Tore Pang provosert av: "Du har lov til å si hva du vil innenfor kunst. Det er ytringsfrihet og demokratiet er bygget på ytringsfriheten. Selvsagt skal du tåle kritikk for det, men det å oppfordre til sensur og boikott synes jeg er over grensen."

Visuell kunst:

Gatekunst for å sette søkelyset på kampen for ytringsfrihet: [Denne veggen skal bli til Oslos lengste maleri \(aftenposten.no\)](#)

2.2 Gruppesamtale (15 min).

Utstyr: Lapper som elevene skal trekke med valgene VISUELL KUNST, SKULPTUR, DIKT.

Rom: Klasserom/muligheter for å jobbe i grupper.

Tid: 15 min.

Del klassen inn i grupper på fire (tre i en gruppe hvis det ikke går opp). Utfordre elevene til å individuelt tenke over om det er noe de mener, eller står for som de synes er vanskelig å si høyt/ å dele. Går over i gruppearbeid. **Viktig å kun forklare ett steg om gangen. Ikke avslør at de skal uttrykke seg kunstnerisk før siste steg, ellers blir det fort overveldende og skummelt.**

- 1 Tenk på en gang du opplevde å bli sensurert/ tråkket på/overhørt /utsatt for hersketeknikk (2 min individuelt).
- 2 Del med gruppa hva som kjennetegnet den situasjonen. Man trenger ikke å si til gruppa HVA det er, men hvorfor det er vanskelig (5 min).
- 3 Bli enige på gruppa om noen fellestrekk om situasjonen (5 min).
- 4 Presenter det kunstnerisk: Alle gruppene trekker hvert sitt kort fra lærer med ett kunstuttrykk på: Visuell kunst, skulptur/bevegelsessekvens eller dikt.

2.3 Tre estetiske uttrykksformer (45 min).

2.3.1 Visuell kunst

Utstyr: Tegneark, fargeblyanter.

Rom: Elevene sitter på gulvet i starten. Fint med pulter tilgjengelig når de skal tegne.
Kan gjøres ute eller inne.

Tid: Ca. 30 min.

Beskrivelse:

- Finn en partner og sitt rygg mot rygg (tre i en trekant hvis gruppen har bare tre elever).
- Førstemann (A) snakker i to minutter om hva som er bra med ytringsfriheten og hva han/hun selv vil bruke den til. Hvis det er vanskelig å komme på noe kan de fortelle om en person som har inspirert de som har brukt stemmen sin, og som de ser opp til. Oppmuntre de til å beskrive, ikke bare liste opp. Partner (B) lytter aktivt med ører, øyne og hjerte.
- Bytt.
- Begge/alle tre tegner det de følte når den andre snakket. Det skal ikke være en tegning av beskrivelsen, men hva de følte når den andre snakket.
- Etterpå deler de tegningene med hverandre. Hvis de ønsker det vises de til resten av klassen, evt. kan de henges opp på veggen samlet.

Denne øvelsen er også fin for å bygge bedre relasjoner i en klasse og for å trene i aktiv lytting. Det er også en trening i å oversette emosjonelle følelser til form og farge noe som hjelper de å kjenne igjen og takle ulike følelser.

2.3.2 Skulptur/bevegelsessekvens

Utstyr: Ingenting er nødvendig, men de kan bruke ting de finner i rommet/på skolen.

Rom: Kan gjøres hvor som helst. Bør være i et annet rom enn de som tegner og skriver dikt da det kan bli mye lyd og latter.

Tid: ca. 30 min.

Beskrivelse:

- Den første på gruppa lager en figur med kroppen som uttrykker det de snakket om i gruppediskusjonen.
- De neste fortsetter på førstemann sin figur med elementer som viser et annet aspekt av temaet, eller utfyller førstemann sitt budskap.
- Få læreren til å ta bilde av ferdig skulptur. Gruppa ser på bildet og reflekterer over hva de ser.
- Gjør det på nytt med endringer som kan gjøre den bedre. Bildet presenteres til resten av klassen i oppsummeringen.
- Gruppen kan også som et alternativ filme en bevegelsessekvens på inntil ett minutt.

2.3.3 Dikt

Utstyr: Blått og grønt papir som klippes til mindre lapper. Alle på gruppa skal ha 3 blå og 3 grønne lapper. Bilder om temaet ytringsfrihet (lastes ned på wexfo.no) legges på bordet til hver gruppe. To pappesker som lærer bruker til å samle inn lappene.

Rom: Gruppebord og stoler..

Tid: Ca 30 min.

Beskrivelse:

- o Hver enkelt på gruppa får tre grønne og tre blå papirlapper.
- o Gi de ett minutt til å se på artiklene og bildene rundt temaet ytringsfrihet.
- o På hver av de tre blå lappene skal de individuelt skrive et substantiv på noe av det de så på eller leste om. Hver lapp skal ha hvert sitt substantiv.
- o På hver av de grønne lappene skal de skrive et adjektiv for hver lapp. Også inspirert av artikkelen eller bildene de så på.
- o Alle grønne lapper skal i en boks og de blå i en annen boks. Alle gruppene som jobber med dikt skal bruke samme boksen.
- o Gruppene velger tre grønne og tre blå lapper fra boksene. Samarbeid om å lage ett dikt med minst tre setninger som handler om ytringsfrihet. De kan legge til de ordene de vil, men diktet må inneholde ordene fra lappene de har valgt. Diktet bør også ha med seg noen av ordene fra fellestrekkene de snakket om i forrige oppgave.
- o Diktene presenteres for klassen.

Visning av resultatene til resten av klassen: maks 2 min. per gruppe.

Ta en runde med elevene og snakk om det som ble vist frem. Gjør det frivillig for de som fremførte om de vil forklare meningen og tanken bak det de fremførte, eller ikke.

DEL 3

Handlekraft!

- Hva vil din skole gjøre for å styrke elevenes ytringsfrihet?

3.1 Hvordan vil elevene selv uttrykke ytringsfrihet som klasse?

Her er formålet å stimulere og inspirere til handlekraft. Oppfordre elevene til å finne ut hvilke muligheter de har til å nå fram med sine meninger. Viktig at elevene selv får bestemme hva de skal gjøre, og bli enige som klasse.

Eksempler på prosjekter kan være:

- Appell i skolegården for resten av skolen.
- Skrive leserinnlegg
- Lage SoMe-kampanje
- Lage film
- Skoleavis

Eksempel på en øvelse for å komme opp med ideer:

3.2 SPEED GRAFFITI (15–20 min)

Nyttig for: Brainstorming og for å få elevene til å tørre å mene noe annet enn resten (intuitivt).

Utstyr:

- Flipoverark.
- Tusjer i ulike farger.
- Lærertyggis.
- Teip med farge for å merke startstrek på gulvet.
- Godteri eller annen premie til vinnerteamet.

Beskrivelse:

Flipoverark henges opp på veggen med lærertyggis eller teip. Klassen deles inn i to like lag.

Stafett: Hvert lag må skrive ned så mange ideer de kan om ett tema. En person fra hvert lag springer frem og skriver ned sin ide, før han/hun/hen sender nestemann ned og stiller seg selv bakerst i køen. Man kan skrive et ord eller tegne en tegning.

Det er bare lov å skrive ned én idé per runde, og de kan ikke gjenta noen av de andre sine idéer. Dette er en konkurranse så oppfordre elevene til å løpe!

Når tiden er ute (for eks etter 3. min) vinner det laget med flest ideer.

Læreren sin oppgave:

- Velge lag.
- Passe tida.
- Telle opp ideer og kåre en vinner.